ELEŞTİREL YAZILAR - II

DEVLET VE SİYASET

Prof. Dr. Milay Köktürk

ÖTÜKEN

Prof. Dr. Milay Köktürk; 1961 yılında Zonguldak'ta doğdu. Kastamonu Göl Öğretmen Lisesi'ni bitirdi. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden 1984 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1987'de tamamlayan Köktürk, Burdur ve Manisa illerindeki değişik liselerde 1986-1995 yılları arasında felsefe öğretmenliği yaptı. 1995 yılında Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne araştırma görevlisi oldu. Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, *Ernst Cassirer'de Sembol ve Sembolik Formlar* adlı teziyle, 2001'de doktorasını verip aynı yıl yardımcı doçentliğe atandı. Aralık 2007'de doçent, Mart 2013'te profesör oldu.

Çalışmalarını bilgi, bilim, kültür ve siyaset felsefesi ağırlıklı olarak sürdüren Köktürk'ün *Hedef Ülke Türkiye'de Birey Toplum ve Siyaset, Kültür Bilimi Yazıları* ve *Kültürün Dünyası/Kültür Felsefesine Giriş* adlı telif eserleri vardır. Filozof Ernst Cassirer'den *Sembolik Formlar Felsefesi I-Dil, Sembolik Formlar Felsefesi II-Mitik Düşünme, Sembolik Formlar Felsefesi III-Bilginin Fenomenolojisi, Kültür Bilimlerinin Mantığı Üzerine, Rölativite Teorisi Üzerine, Sembol Kavramının Doğası*; Max Weber'den *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı eserleri çevirip yayımlamış olan Milay Köktürk Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İçindekiler

Sunuş 9
Modern Mitosun İflâsı 13
Kıskaçtaki Ulus Devlet 51
Çözümü Zor Denklem: Birey-Devlet İlişkisi 60
Cumhuriyet ve Demokrasi 69
Seçkinki Cumhuriyetten Gerçek Cumhuriyete 79
Kavramlara Yeniden Can Vermek 87
Başka Demokrasi Mümkündür! 95
Feodal Bilinç ve Demokrasi 102
Korku Ütopyaları ve Demokrasi 110
Darbeci Zihniyet Üzerine 128
Açık Toplumda Modern Oligarşi 145
Liberal Özgürlükçülüğün Çıkmazı 156
Siyaset Tüccarları ve Modernleşemeyen Zihniyetimiz 173
Siyasetin Merkezi mi Merkezin Siyaseti mi? 178
Resmî İdeoloji Sorunu 186
Kutsallara Sığınmak 195
Ne Kutsalın İktidarı Ne İktidarın Kutsallığı 203
Yeni Çağda Yeni Birlik Ruhu 212
Paradoksu Yeniden Yaşamak 225
Başkaldırı Sorumluluğu 234
2004 Ufkundan 12 Eylül: Kaos, Sükûnet ve Zihinsel Karmaşa 239
12 Eylül: Büyük Kırılma 256
Simge Söyleminden Zihniyet Söylemine 271
Sanal Âlemden Gerçek Yaşantıya 278
Türkiye'nin Cemaatle Sınavı 286
Açılımın Açılımı 295
İnsanlığın Trajik Çağı: Küreselci Faşizm 304
Küreselleşme: "Doğal Durum"un Yeryüzü Egemenliği 314
İşbirlikçilik mi, Onurlu Duruş mu? 319
"İyi"nin Yeryüzü Egemenliği 326
Siyasal Dünyanın Edebî Ruhla Terbiyesi 332

Sunuş

"Eleştirel Yazılar" üst başlığı altında yayımladığımız bu kitaplar, son on beş yıl içinde çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerden oluşmaktadır. Hatta büyük kısmı yine makalelerden oluşan ve 2004 yılında yayımlanmış olan "Birey, Toplum ve Siyaset" adlı kitabın içinde yer alan yazılar da yeniden sınıflandırıldı ve bu diziye dâhil edildi. Makalelerin tümünde, etik ilkeler gereği, daha önce nerede yayımlandıkları belirtildi. Makaleler sınıflandırılırken yeniden okundu, birkaçında küçük düzeltmeler yapıldı, büyük çoğunluğu aynen alındı.

Bu yazılardan bazıları deneyim, gözlem ve tefekkür ürünü, bazıları da sadece akademik araştırmalardır. Yayımlanan yazıların bir kısmı aynı veya benzer konularda, farklı zamanlarda ve farklı bağlamlarda ufak bakış açısı değişiklikleriyle kaleme alındıkları için, kitaplardaki yazılarda tekrarlar mevcut olabilir. Tekrarları ortadan kaldırmanın yolu, tümünü yeniden yazmaktı. Bu da, "yazılmış olanın yeniden yazılması" olacaktı. Bu nedenle yazılara dokunulmadı. Yazar, okuyucunun tekrarları bu bağlamda değerlendirmesini arzu etmektedir.

Metinlerde bazı sözcüklerin Türkçe karşılığı yerine Batı dillerindeki halini kullandık. Bunun nedeni, Türkçe karşılık kullanıldığında metinde kastedilen anlamın tam olarak anlaşılamayabileceği endişesi oldu. Bu kullanım ve endişe belki yanlıştı, ama kullanım nedeni bu idi. Örneğin, metinlerin her yerinde rasyonalite yerine aklîlik yahut akıl düzenine uygunluk ifadeleri

kullanılsaydı, anlatılmak istenen yeterince anlatılamayabilirdi. Bu nedenle, metinlerde en uygun olduğu düşünülen kavramlar kullanıldı. Metinlerin bazılarında rasyonalite, bazılarında ise akıl düzeni kavramlarının kullanılmasının nedeni budur. Başka sözcükler de aynı gerekçeyle bu şekilde kullanıldı.

Yayımlanmış olan bu yazıları niçin kitaplaştırma gereği duyuldu?

Dergiler için "hür tefekkürün kalesi" der, merhum Cemil Meriç. Ardından da "çoğu bir mevsim yaşar, çiçekler gibi" diye ilâve eder. Gerçekten de dergi, her yayım döneminde yenilenen içeriğiyle, düşüncedeki dinamizmin eseri ve yansımasıdır. Fakat yine merhum Meriç'in belirttiği gibi, oradaki çoğu fikir çiçeğinin ömrü kısadır. Dergi, adı üstünde süreli yayındır ve süresi bitince yerini yenisine terk eder. Her daim yenilenen, hem de çabuk eskiyen dergi düşünce dünyasındaki sürekliliği anlatır. Fikir dünyası sürekli akar; onları cisimleştiren makaleler de hep yeniden yazılır. Her yeni dergi, öncekinin üzerine atılan bir kürek topraktır. Bir zaman geçince eski dergilerin sadece varlığı hatırlanır.

Merhum Meriç'ten devam edelim… Ona göre "eski dergiler ziyaretçisi kalmayan mezarlık" gibidir. Eski dergilerdeki yazılar da doğal olarak, terk edilmiş mezarlığın sakinleri olmuş olurlar ve onlara erişim güçleşir. Bir yazarın kaleminden çıkıp dergi sayfalarına dağılmış yazıları, yazarın kendisi bile arayınca hemen bulamaz. Ama bunlar bir arada, toplu basım gibi olursa, hepsi el altında olmuş olur. Ayrıca bazı yazılar vardır ki, yazan veya okuyan onların el altında olmalarını ister. İşte, kitap burada önem kazanır. Çünkü kitapta periyodiklik değil, süreklilik vardır. Makale çiçekse, kitap düşünce ikliminin çınarıdır. O hemen solmaz. Bu nedenle, belli çizgideki makalelerin kitaplaşmasında yarar vardır.

Yazılar, Eleştirel Yazılar üst başlığı ve konu, bağlantılı bir alt başlık altında sıralandı. İlk kitaplar "Eleştirel Yazılar I-Millet ve Milliyetçilik", "Eleştirel Yazılar II-Devlet ve Siyaset", "Eleştirel Yazılar III-Toplum ve Kültür" şeklinde yayına hazırlandı. Serinin

devamı ise düzenlenmektedir. Makaleler, seriyi oluşturan kitaplara konu ilgisine göre dağıtılmaya çalışıldı.

Üst başlık olarak neden "Eleştirel Yazılar" adı seçildi?

Eleştiriyi âdeta kusur bulma, yerden yere vurma, olumsuzlukları açığa çıkarma olarak anlayanların sayısı hiç de az değildir. Oysa felsefedeki anlamıyla ve Kantçı çizgideki uygulanışıyla eleştiri bir bakış biçimi, bir çözümleme tarzı, bir fikir üretme yöntemidir. Eleştiride var olan sorgulanır, açıklanır, genişletilir ve onun hakikati tüm boyutlarıyla açığa çıkarılır. Ele alınan konunun sınırları ve sınır ilişkileri, iç problemleri belirlenir; en sonunda belki ona olumlu veya olumsuz bir değer de biçilebilir. Yani eleştirel bakış sırf değer biçme üzerine kurulu değildir. Bu bakış, öncelikle entelektüel bir duruşu anlatır. Özellikle çok boyutlu, karmaşık veya tartışmalı olguların, bu anlamda eleştirel bakışa konu edilmesi gerekir. Bu olgular, kılı kırk yarıcı biçimde çözümlenmeden, sadece belli yargıları arka arkaya sıralayarak açığa çıkarılmış olmaz. Dolayısıyla onlara ilişkin sorunların çözümü yolunda doğru adımlar da atılamaz. Bu türden olguların çoklu bakış altında titizce incelenmesi gerekir. Felsefî duruşun niteliği ve felsefî bakışın bize taşıdıkları budur. Bu dizideki makaleler de toplumsal varoluşun en tartışmalı konularını çözümleyici biçimde ele almaktadır. Bu nedenle ve bir de Kantçı yöntemden esinlenerek, bu türden incelemeleri bünyesinde toplayan bu diziye "Eleştirel Yazılar" adı verildi.

Bu yazılar, geçmişin ideolojik çağlarında yaşayanlar yahut ideolojik olarak bilinçlenmek isteyenler için yazılmamıştır. İdeolojik zihinlerin buradaki çözümlemelere zaten ihtiyacı yoktur. Onlar kendi ideolojilerinin kutsal kaynaklarıyla yetinmelidir.

Bu yazılar, sosyal ve siyasal sorunlara kolay çözüm ve hazır reçete arayanlar için de değildir. Onlar insan temelli olguların doğal olgular gibi tek boyutlu olmadığını, onları anlama ve onlara ilişkin doğru yargılarda bulunma işinin uzun soluklu bir gayret ve yoğun düşünsel çaba gerektirdiğini hesaba katmazlar.

Bu yazılar, tüm sorunları kapsama ve onlara doğru çözümler önerme iddiası içermez. Çünkü insan dünyasının veya belli bir toplumsal dünyanın sorunlar demeti bir veya birkaç zihin tarafından ele alınamayacak kadar geniş boyutludur. Üstelik binlerce yıldan beri sayısız zihin insan ve onun üretimleri üzerinde düşünüp taşınmaktadır. Düşünülmemiş "düşünce" âdeta kalmamış gibidir. Dolayısıyla bu yazılar, bugüne kadar söylenmemiş olan yepyeni şeyler dile getirme iddiası da taşımaz. Bu dizideki sayfalarda yer alan çözümlemeler sosyal, siyasal ya da kültürel problemlerimize, çelişkilerimize, bunalımlarımıza kendi gerçeğimizin penceresinden bakma ve buradan hareketle akılcı çözümler arama girişimi; yani sadece bir bakış biçimi teklifidir. Bu yazılar üslup olarak entelektüel çizgide olmayı, içerik olarak bu coğrafyanın gerçeklerinden beslenmeyi hedeflemiştir. Birinci amaç zihinleri muhakemeye sevk ve davet etmek ise, diğeri de tarihe not düşmektir.

Her eser eksiktir ve tamamlanmayı bekler. Tamamlanan her bir eksiklik, düşünce dünyasının gelişimi yolunda atılan bir adımdır. Dileğimiz, bu adımların gittikçe çoğalmasıdır.

Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK

Modern Mitosun İflâsı*

Fransız İhtilâli ve Sanayi Devrimi sonrasında dünya, sosyal ve siyasal yapı itibariyle, asla bu değişimler öncesindeki gibi olmadı. Kopernik'ten önceki evren algılayışı da, onun astronomi devriminden sonra bir daha bilinçlerde yer almamıştı. Bu türden olaylar, yani insanlık tarihinde geleneksel olandan kopuşun gerçekleştiği dönüm noktaları çok fazla değildir. Günümüzde de içerik ve şekil bakımından farklı, ama değişim olması bakımından benzer bir süreci yaşamaktayız. Bu konuda çok şeyler söylenmiştir ve bu genel tespitlere katılmamak mümkün değildir.

Sosyal ya da siyasal anlamda kurulan yeni birliktelikler, dünyanın mevcut ticarî yapısının değişimi, özellikle sermayenin serbest dolaşımı veya serbestçe dolaşır hale getirilmesi, iletişim teknolojisindeki gelişmeler büyük bir değişim taşıyıcısı gibi görünüyor. Artık bilgi saklı bir şey veya ayrıcalıklı kişilerin erişebildiği bir nesne olmaktan çıkmıştır. Bilgi sadece onunla karşı karşıya gelen bilinçlere değil, dünyanın her yerine akmakta ya da ona her yerden erişilebilmektedir. Âdeta "yapılan" değil, "oluşan" bir devrimle karşı karşıyayız. Artık bu devrimin etki alanına giren

* *Türk Yurdu* dergisinde (Sayı: 179-180, Temmuz-Ağustos 2002) ve yazarın *Birey, Toplum ve Siyaset* eserinde (Tekağaç Yayınları, Ankara, 2005) yayımlanmıştır. (s. 218-248)

her şey, önceki varoluş biçimini sürdüremeyecek gibi görünmektedir. Bu büyük değişimde ne toplu bir hareket ne de "devrim ideolojisi" mevcuttur. Ortada apaçık örgütlü bir oluşum olmadığı gibi, gelişmelerin açık bir fikir babası ve fikir babalığı da boy göstermemektedir. Ancak bütün bunlardan hareketle, insanlığın kontrolsüz bir akış içinde sürüklendiği söylenemez. Gelişmeler, tüm insanlık âlemi üzerinde malî piyasalarla başlayıp siyasal ve sosyal alana doğru yayılan operasyonlar yapıldığı izlenimini vermektedir. 11 Eylül gibi olaylar ise değişimin başlangıcı değil, atılacak adımların meşruiyet temeli ve yeniden şekillendirmenin açıkça ilânıdır. Olup bitenlerin sosyal boyutu açısından bakıldığında, toplumlar kendisi olarak varolma problemi içine çekilmiştir. Tarihte ise çoğunlukla yalın bir varolma problemi yaşanmıştı.

Bu değişimin insanlığa ne getireceğini bütün boyutlarıyla kestirmek mümkün değildir. Daha önceki değişmelerde nasıl büyük sancı ve sıkıntılar yaşandıysa, bugün de yaşanması kaçınılmazdır. Ancak değişimin niteliği üzerine kavrayışımız ne kadar derin olursa, onun muhtemel etkisinin boyutlarına ilişkin öngörülerimiz ve bu etki karşısındaki tavır alışımız o kadar isabetli olur.

Sürecin teorik bilince ve kavrayışa, saf insanî istek ve iradeye dayanmaktan ziyade doğrudan, bizzat yaşantının içine sirayet ettiği, ortaya çıkardığı her ürün ile pratik yaşama alanında farklılaşmalara yol açtığı söylenebilir. Bugün ise bu değişim, oluşturduğu cazibe ile tarihin herhangi bir dilimindeki değişimlerden daha farklı ve karşı konulmaz şekilde kendini dayatmakta ve doğası gereği önceki değişimlerden daha yoğun, derunî olarak doğrudan siyasal ve sosyal yapıya yönelmektedir. Bu sürecin, bazı yorumların aksine, devlet organizasyonunun varlığını or-

tadan kaldırma yönünde gelişmediği de bir gerçektir. Siyasal sınırların geçişkenliği onların yok oluşu anlamına gelmemektedir. Üstelik toplumların kültürel yapıları ve bu yapının sınırları var olmaya devam etmektedir. Tarihin bu kadar hızlı değişmesi, dünyada olan bir değişimdir ve orada olanlar da değişimin bir yerinde, özne ya da nesne olarak bulunmak, bu değişimin etkilerini yaşamak zorundadırlar. Devletin ortadan kalkacağına ilişkin herhangi bir veri görülmediğine göre, acaba devlet yapısı bu süreçten nasıl etkilenecektir? Bu konu özellikle analiz edilmelidir.

Burada problem genel gelişme çizgisi perspektifinden değil, daha çok millî devlet olgusu perspektifinden ele alınacaktır. Başlıktaki "modern mitos" kavramı ile genel veya belli bir devlet organizasyonu değil, kendini reel-rasyonel olmanın ötesine taşımış, gerçek formunun dışına çıkmış bütün millî devlet yapıları kastedilmektedir. İleride kullanacağımız çağdaş bilinç, rasyonalite -bazen aklilik kavramı kullanılmıştır-, çağdaş ide kavramları, içeriği mükemmel olan, kayıtsız şartsız kabullenilmesi gereken kavramlar olarak düşünülmemiştir. Onlar şüphesiz büyük problemleri barındırır. Ama onlar bilfiil mevcut durumdur ve insanlığa "iyi" şeyler kazandırdıkları da muhakkaktır.

Tarihin Yeni Öznesi: Millî Devlet

Bilinen tarihin neredeyse tamamen devletler tarihi olmasından hareketle, devlet gerçeğinin insanlıkla beraber var olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Binlerce yıldan beri genel anlamda "devlet" olan tarihin öznesi -tabiî devletler tarihinden konuşuyorsak- artık millîlik formu kazanmış devlettir… Ve bu millî devlet tarihin, devlet olmak itibariyle- aynı gibi görünen ama içerik olarak farklılaşan bir özne değişimini anlatmaktadır. Millet açısından

bakıldığında millî devlet, milletin tarih içinde ve tarihe karşı kendine has varoluş biçimi kazanmış halidir; böylece tarih sanki son öznesini bulmuş gibidir.

Millî devletin tarihsel süreçte ortaya çıkışı toplumların kendilerini keşfetmeleri ve bu keşfin siyasal bilince yansımasıyla gerçekleşmiş görünüyor. Bu demektir ki millî devlet öncesi milletler, siyasal bilinç kazanmamış salt kültür varlığı olarak, kendilerini bizzat kendilerinin keşfetmediği bir varoluşsal durumda tarih sahnesinde yer almaktaydılar. Ancak sonraki süreçte bilincin kendi kültürelliğine dönüşüyle durum değişmiş, bilinç üzerine bilinç oluşumu ile kültürel yapı bütünlüğü ve birlikteliği siyasal organizasyon birlikteliğine kapı aralamış, millî devlet de bilme çabası içindeki bilincin bu şekildeki gelişimi ile varlık kazanmış olmalıdır… Ve bu özne, tarih sahnesini terk etmeye hiç de niyetli değildir.

İnsanlığı millî devlete getiren süreç rasyoneldir ve aynı zamanda insan aklının gelişim süreci olarak düşünülebilir. Aydınlanma ile birlikte aklın nesnelere nüfuz edebilirliğine duyulan kesin güven, ayrıca inceleme nesnelerinin sadece "doğa" ile sınırlı kalmayıp insanın toplumsal-kültürel varoluşuna da yönelmesi, onun kendi kültürünü keşfetmesine yol açar. Özellikle Vico'nun Yeni Bilim'i bunu incelemeyi teklif eder.[1] Bu süreç içinde gelişen ve genişleyen insan düşüncesi devletin modern zamanlara kadar süregelen yapısını da değiştirir. Devlet bir toplumun olduğu yerde vardır ve bir topluma dayanmak zorundadır. Fakat bu, herhangi çok parçalı bir toplum da olabilir. Millî devlet olmayan bir devlette onun taşıyıcısı bir millet olsa bile, onda

---

[1] Ernst Cassirer. "Der Gegenstand der Kulturwissenschaft", *Zur Logik der Kulturwissenschaften, Wissenschaftliche Buchgesellschaft*, Darmstadt 1980, s. 9-10.

süregelen, doğal kültürel yaşantı ve birliktelik, toplu yaşayışın zorunluluğu mevcut olur ve bu devlet üzerine, onun otoritenin merkezi olmasından başka bir bilinç gelişmez. Ama millî devletin dayandığı toplum daha farklıdır. 21'inci yüzyılın ufkundan geriye bakıp Osmanlı'yı cihan devleti olarak nitelendirmekteyiz. Ama Osmanlı egemenliği altında yaşayanların ona ilişkin millî bilincinden söz edilemez. Yani Osmanlı, idare ettiği kitlenin yüksek bilinç düzeyinde desteğini aldığı için egemen olmuş değildi. Bu devletin kendinde varoluşu, onu kuranlar ve onun egemenliği altında yaşayanlar açısından son yüzyıla kadar tek seçenektir. Onun egemenliği altında yaşayanlar millî bilinçlerinin gelişimine kadar başka bir devlet, devletin başka türlü bir mümkün olma halini aramamış olmalıdırlar.

Kendini keşfetmeyi başaran ve gerçekleştiren toplumlarda mümkün devlet biçimleri içinde millî devlet formu gerçekleşmiştir. Bu olgu ve durum bilinçli bir seçim ya da projeye dayalı bir yapıp etme değildir. Ama bir imkânlar alanı olan tarihte neden millî devletin imkândan realiteye geçmiş olduğu sorusunu insan ve toplum bilincinin gelişimiyle ve ona dayanarak cevaplamaktan başka mantıklı bir yol yoktur. Devletin değişim süreci millî devletin vücut kazanmasıyla kesinleştikten sonra, geçmişteki bu sürecin bugünün ufkundan görünüşü ve anlamı farklılaşmıştır. Tek tek oluş hallerinin süreci, bu sürecin sonucunda oluşan bakış açısından, onu yaşayan bireylerin o süreci algılayışlarından daha başka bir görünüm ve anlam kazanır. Uzun zaman dilimini kapsayan olup bitmelerdeki sınıflamalar, sürecin zirve noktalarından düşünsel anlamda geriye dönülerek yapılabilir ve bu anlam yükleme ve yorumlamada etkin olan unsur çağdaş ufuk ya da gelişen insan aklıdır. Oysa o süreci yaşayan bilinçler bu tek tek

anların tümünü kapsayan bakış açıları ve verilere sahip olamadıkları için, yaşantılara ilişkin yorumlamaları düz ovada ilerleyen birinin mekân tasvirinden farklı olamaz. Zirve noktadan geçmiş, daha bütünsel görünür. İşte millî devlet siyasal rasyonalitenin zirvesi olduğu için, bu devlet biçimine uzanan süreç geçmişe bakılınca rasyonel olarak adlandırabilir.

İnsan bilinci tarihin hiçbir döneminde "siyasal şey"i bugünkü kadar didik didik etmedi ve onun problem durumlarını düşünme konusu yapmadı. Önceki düşünürlerde bu siyasal şeyin sadece genel anlamda fonksiyonu ile ilgili düşüncelere rastlarız. Aklın kendi toplumsal evreninin kültürel özniteliklerini ve bunun boyutlarını keşfetmesi, insanın kendi sosyal varlığının özgülüğünün bilincine varmasıdır. Bu bilinç kendini kuşatan devlet örgütlenmesinin niteliklerini kendi keşfine uygun hale getirmek ister. Böyle bir istek bilincin üst bir alana, siyasal alana açılımıdır; buradaki bilinç daha güçlü bir bilinçtir. Çünkü bu bilinçte söz konusu olan ve bireyin eylemlerinin zeminini teşkil eden ideler, bireyselliğin çok ötesine taşmaktadır. O, başkalarıyla birlikte ve genel bir varlık alanı adına eylemekte ya da düşünmektedir. Yani bir bilinç kendine bağlı, yeni ve bireyselliği aşan başka bir bilincin kaynağı durumundadır. Bu sürece, aslında milletleşme süreci demek de mümkündür. Bu noktada toplu-kültürel yaşantı, sadece varoluşun zorunluluğundan doğan sözleşme akdetmenin ötesine taşmıştır. Bu yaşantı böyle bir sözleşmeyi de içinde taşımakla birlikte, duygusal zeminde aitlik bilinciyle ulaşabileceği en yüksek birlikteliğe de ulaşmış; yani kendi tümel formunu bulmuştur. Bu bilincin olmadığı, sadece devlet bilincinin olduğu bir yapıda bireyler, devleti önlerinde hazır bulmuşlardır.

Salt devlet bilincinde devlet, özsel bir aidiyet düşüncesinin nesnesi değildir; kendi fonksiyonunu gerçekleştirme durumuna göre vazgeçilebilir ya da vazgeçilmez olur. Ama oluşumu itibariyle kültürelliği keşfe dayanan millî devlet karşısındaki bilinç, hazır bulunmuş olan devlet karşısındaki bilinçten daha farklıdır. Millî devlet, başkasına değil o ulusa aittir ve onun açısından vazgeçilemez bir şeydir. Kendi devletini devletler sahnesinde kendine ait tek taşıyıcı olarak gören millî bilinç, sonraki bireyler onu önlerinde hazır bulsalar bile, hep yeniden teşekkül eder. Aslında milletler kendi devletlerini kurmakla, bir devlet formu arayışında bulabilecekleri diğer başka bütün seçenekleri tüketmiş de olmaktadırlar. Millî devlet, dayandığı toplumun tarihsel birliktelik ve kültürü düşünüldüğü zaman, toplumların en saf kendilerini temsil biçimi gibi görünmektedir.

Bilincin böyle aşamalı gelişimi sadece devlet denilen yapının formunu değiştirmekle kalmaz; bu yapının etkinlik biçimini, yönetenin konumunu ve yönetme eyleminin niteliğini de farklılaştırır. İmparatorluk bilincinin içindeki unsurlara daha az temsil imkânı vermesi anlamında içlemi dar olduğu halde, millî devlet bilincinde ortak özellik daha yoğun biçimde yer alır. Otoritenin merkezi ve kaynağının mantıklı açıklaması talep edildiğinde, otorite metafizik nedenlerle ya da süregelmekte olanın kabulü ile açıklanmamaktadır. Demokrasi bilincinin de gelişmesiyle böyle bir açıklama zihinlerde kabul görmemektedir. Çağdaş ufuktan imparatorluk bilinci sorgulanınca, meselâ "Osmanlı'yı bir Osmanoğlu kurduğu için, eline aldığı otorite neden onun soyuna verilmiş ayrıcalık olsun? Onların ömür boyu yöneten, diğerlerinin yönetilen olmasının mantığı nedir?" sorularının kabul edilebilir cevabı verilemez. Yöneten, yönettiği kitle olduğu için yönetendir ve bu işte yönetilenin

herhangi bir katılımının olmaması akıl dışı bir şey değil midir? Fakat millî devlette özellikle demokratikleşme ile birlikte otorite, kaynağı ve onu kullananların menşei; esas itibariyle de bu devletin etkinlik alanı mantıklı ve yalın hale gelmiştir. Mademki devlet belirli bir milleti idare eden bir organizasyondur; o zaman o organizasyonun idare edilen millete ait ya da millet tarafından kurulmuş olması daha mantıklı olmaz mı? İşte bu noktada millî devletin herhangi bir devlet gibi varolmakla ve kabul edilmekle kalmadığı, bilinçlerde de kök salmış ve benimsenmiş, millet tarafından kendine ait sayılmış olduğu görülür.

Genel anlamda devlet kendini taşıyan kitlenin örgütlü biçimi olarak nitelenirken, millî devlet belirli bir sosyo-kültürel bütünlüğün örgütlü biçimi olmaktadır. O zaman millî devlet ile millî devlet olmayan bir devletin en temel farkı, devlet formunun farklılığında değil, yönettiği kitlenin farklılığında barınıyor gibi görünür. Bu ise, ilineksel değil özsel bir farklılığın kapısını aralar. Çünkü bu durum birçok şeyin, meselâ bu örgütlü biçimin yapısında, fonksiyonu ve içeriğinde kökten değişikliğin zeminini teşkil edebilir. Millî devlet ile kendini en saf biçimde temsil edebilen milletlerin yeni süreçte kurdukları birliktelikler, ona katılan milletlerin kendi özniteliklerinden kendilerini soyutlayarak bütünleşmelerini gerektirmemektedir. Sadece ortak akıllar, her toplum için ortak iyiyi oluşturan ilkeler etrafında bir arada ama kendine özgülükleri içinde yaşayabilmelerinin zeminini oluşturmaya çabalamaktadırlar. Bu şekildeki birlikteliklerin, son tahlilde ortak temele dayandığı anlaşılan çevrede, aynı kültür ve medeniyet çevresinde kurulduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Avrupa Birliği'nin ortak tarih ve kültür temeline dayandığı söylenebilir. Bu çevrede yer almak için, meselâ Fran-

sa'nın ya da bir Fransız'ın kendinden vazgeçme zorunluluğu yoktur. Daha önemlisi, kuruluşu itibariyle millî devlet olmayan Amerika'nın, hızla kültürel bir kendine özgülük ve Amerikalılık bilinci oluşturarak millî devlet olmaya çabaladığı da bir gerçektir.

Bütün bunlar karşısında, tarih sahnesini terk etmeyecek gibi görünen bu millî devlet formunun yeni süreçte nasıl bir nitelik kazanacağı ya da kazanmak zorunda olduğu sorusu, düşüncenin ilgisinden uzak olamaz.

Ayrım Gereği: Görünüş ve Gerçeklik

Modernitenin ürünü olan millî devletin, her zaman kendini ortaya çıkaran bu rasyonel sürecin paralelinde geliştiği söylenemez. Onun kurulmuş olması, bu sürecin özüne uygun etkinlik göstermesi için yeterli teminat oluşturmaz. Bir millet varlığına dayanıyor olmak bir devleti belki şekil bakımından veya isim olarak millî devlet yapar. Ama onun etkinlik biçimleri bir sınıflama yapmayı da zorunlu kılar. Çünkü devlet, sadece var olmuş olmaktan ibaret değildir. Bir kere kurulmuş olmakla kendi özünü gerçekleştirmiş, kendi varlığında donmuş bir yapı sayılamaz. Belli bir zamanda ve şartlar altında belli bir gaye ile kurulduğuna göre, devletin bunu gerçekleştirmesi etkin olması anlamına gelir. Onun şeklî anlamda özü, sürekli etkin olmaktır; o, sürekli etkinlikle varlığını sürdürür. Onun her etkinliği bireylerin etkinliğinden farklı olarak, belli bir amaca yönelmiş ve amaçsız olamayan etkinliktir. Onun bu amaçlı ve sürekli etkinliğinin içeriği devletin gerçek niteliğini ortaya koyar.

Özniteliklerini üzerine kurulduğu kültürel varlık alanından alan ve kuruluş amacına uygun etkinlikte bulunan, bu yapıya karşı sorumlu olan bir devlet ile yine belli bir

yapının eseri gibi görünen ama özniteliklerini ve etkinliklerinin gayesini kendisi belirleyen, hem de toplumun kültürel yapısının idelerini göz önünde bulundurmadan belirleyen ve bu doğrultuda etkinlik gösteren bir devleti aynı kategoride değerlendiremeyiz. Yani her iki millî devlet, aynı nitelikteki millî devlet değildir. Bu etkinlik farklılığının topluma, insanlara yansıması farklı olmaktadır. Bazı millî devletler mutlu insanlar cenneti olduğu halde, bazıları mutsuz insanlar cehennemi olarak karşımıza çıkmaktalar. Dünyaya yeni gelen her birey, birinde yaşama mutluluğuna açılan bir pencere olduğu halde, diğerinde kendinin eseri olmayan ve altında boğulacağı problemlerin zorunlu üstlenicisi olmaktadır. Eğer millî devletin varolmuş olması onun nesnesine uygun ve nesnesi için iyi etkinlikte bulunmasının teminatı olabilseydi, her millî devletin kendi milletine mutluluk pencereleri açması ya da en azından buna çabalaması gerekirdi. Bir milletin devleti olarak onu sadece bağımsız yaşatmış olmakla o, millî devletliğinin gereğini yapmış sayılamaz. Bu bağımsızlık onun daha doğrusu devlet denilen organizasyonun özünde vardır ve onun ayırıcı niteliği değildir. O zaman gerçek millî devlet ve görünüşte millî devlet ayrımı yapmak zorunlu olmaktadır. Görünüş kavramı ile de burada, özde ve öze ilişkin olmayan, dışta olması itibariyle eklenti olan ve özün etkinliklerini belirlemeyen nitelik/nitelikler toplamı kastedilmektedir.

Belli zaman ve şartlarda belli bir amaç ve irade ile kurulduğuna göre, zamanın akışında şartların ve ona varlık veren bilinçlerin değişmesi, bu değişim ölçüsünde devletin de yapısını ve etkinlik biçimini değiştirir; ya da mantıkî olarak değiştirmelidir. Belki sadece kurulmuş olması itibariyle olmuş-bitmiş sayılabilir ama o sürekli etkinlikle

hep yeniden varolur. Değişen şartlara uymayan etkinlik biçimlerini benimsese de -meselâ özgürlük çağında özgürlükleri kısıtlasa da- o yine kendi otoritesinin gücü ile var olmaya devam edebilir. Bu takdirde de o, tarih sahnesinde, donmuş yapısıyla ve mutluluk getirmeyen bir aygıt olarak yer alır; böylece sürekliliğinin ve gücünün en önemli kaynağı olan dinamikliğini kaybettiği için, dış dünyadaki şartların ağırlığını taşıyamadığı noktada hayatiyetini yitirmeye başlar.

Burada bahsedilen değişme, devletin belirsiz bir akışkanlık içinde olması ya da kazanması anlamında ne ve nasıl olduğu belirsiz olma hali değildir; gelişmeye doğru açılım anlamında yeniden ve yeni form kazanmadır. Olup-bitmiş ve kendi amaçlarını dogmatik hale getirmiş bir organizasyon geleceğe güçlü biçimde uzanamaz. Bu noktada bir çıkmaz, bir güçlük kendini gösterir. Devlet, tarihin herhangi bir anında varolmaya başladıktan sonra onun etkinlik biçimlerini o mekanizmayı ellerinde bulunduranların düşünce ve kararları belirlediğine göre, gelişme yönünde atılması gereken adım, karar ve etkinlikleri ellerinde bulunduran kişilerin bu ayrıcalıklarının ellerinden kayıp gitmesi sonucunu doğuracaksa, onlardan kendi ayrıcalıklarını terk etmeleri nasıl beklenir? Bu kişilerin denizin bittiğini, bütün çarelerin tükendiğini görmeleri mi gerekir? Eğer böyle olacaksa, bunu görmek uzun zaman alacağı için, bu kayıp esas itibariyle toplumun zaman kaybı olacaktır. Belki kısa zaman dilimleri tarih içinde çok önemli değil gibi görünebilir. Ama tarihin dönüm noktalarında bu zaman dilimleri, doğal akış içindeki dilimlerden daha önemlidir. Bunu da sadece o topluma bakarak değil, dış dünyanın gelişim yönü ve hızına bakarak anlamak mümkündür. Bu kayıp zaman dış dünya ile beraberlikte kaçırılan fırsat haline dönüşürse,